

יורם קניוק, שאיפיונו כספר שנועד לבנייה עוררים היה מישהו — אחד מפריי הצוללים, המרשימים ביותר של המספר הוותיק.

אבל סופרהשנה היה בלי ספק — בישראל כבארצות אחרות — הסופר האנגלי ממוצא הודי, **סלמאן רושדי**, שפסוקי השטן שלו עורר מחשד, ובחריפות המאפיינת דווקא שנים אלה, את השאלות העתיקות בדבר "חובת האמן" ומיגבלותיו של חופשהביטוי האמנותי, ההברלים שבין מיכרה (FICTION) לעובדה, וזכותו של האמן "לסלק" את העובדות ואף לברות עובדות משלו, את זכות הדת להתערב בתחומי האמנות והמדע (הקאטוליות עשתה זאת 1000 שנה לפני האיתאללה חומייני), את הגדלי המנטאליות שבין מיורח למערב והשפעתו ההולכת וגוברת של האיטלאם כעור לם. התנצחות כגון זו שבין חומייני לרושדי לא ניתן היה להעלות על הדעת כימים היפים והטובים של הקולוניאליזם והאימפרייות. ובכלל, את הלגיטימיות של טענת אדם שיצירתי האמנות זו או אחרת פוגעת ברגשותיו של סובל, העוברת בכביש בניירק נשבת, אמורה לפגוע ברגשותיהם של תושבי המקום, לעומת זונה המציעה את כשרה בחצר בית שברחוב צפון תל-אביב, שהיא "נורמלית" וקונבנציונלית.

תהיה אשר תהיה העמדה לגבי פרשת רושדי-חומייני, זו הוכיחה שוב את מה שכבר כמעט נשכח: שמקומה של אמנות חופשית בחברה לא הובטח לה מעולם אחת ולתמיד, שהאמנות לעולם תיתפס בידי לא-אמנים אחרת מכפי שהיא נראית בעיני יוצריה, וכי המירשם של אפלטון — לסלק את המשוררים-האמנים-הנביאים מן המדינה — עוד לא איבד לגמרי את חינו ואת קיסמו, אף בעיני שליטי-העולם כיום.

כפי שאומר זאת רושדי כפי גיבורו: תפקידו של משורר לומר את אשר בל-יאמר, לקרוא שם לאשר אין לו שם, לגלות תרמית, לנקוט עמדה, לחוות דיעה, לעורר ויכוחים, לצור צורה לעולם ולא להניח לו להירדם. ואם נחליים יורמו בשל החתכים שיעשו חרוזיו, הם יפיתו בו חיים. הוא המלגלג והעוקץ...
כסוף תשמ"ט עדיין התחבא רושדי בגיינוס הפרטי שלו.

יתכן שכך-אמוץ לא היה מחויק מעמד בנתיבה-הסבל שלו, לולא עמדה לצידו אשתרלשעבר, הציירת **בתיא אפולו**, שחורה אליו אחרי מחלתו וסערה אותו יום ולילה. הרווח של כן-אמוץ היה בכך שניתן לו לחוש, בשעת המשך בר העליון, כמה אהבה והערכה כלפיו היו חבויות בלב רבים, ועד כמה מובטח מקומו בתרבות הישראלית החדשה — ידיעה שנמנעה, למשל, מחברו **שייקה אופיר**, שרק השנה זמן רב אחרי מותו, זכה בהערכה הראייה לו כשחקן גדול.

תיאטרון

פולק: הכי הכי



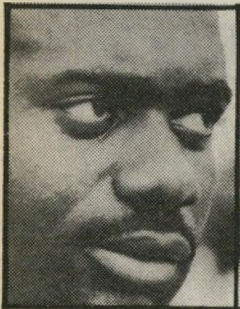
ענת סרנסקי, תולס הוח

יתכן כי ההצגה האופיינית ביותר לתיאטרון הישראלי בתשמ"ט היתה קברט. שהיתה כל-כזלה העתק והיקוי למחזמר האמריקאי, כשהאפקטים החיצוניים בולעים כל תוכן ומשמעות. קורבן ההצגה היתה **מיקי קם**, זמרת מוכשרת שתפקיד זה לא התאים לה. התיאטרון כולו רדף אחרי גימיקים, תפאורות, תילבושות. כל זה על חשבון המסר והיצירה התרבותית האמיתית. המחנות המקוריים, שנועדו להתעמת עם המציאות הלא-מית, נוסח **יהושע סובול**, כמעט ונעלמו, יחד עם התיאטרון החיפאי, שנרצח בידי העסקנים העירוניים. ניתן היה בשקט לבטל את הצנוורה על המחזות, כי במילא לא היה עוד מה לצנוור.

בין מחזות-האיכות המעטים בלטה ההצגה שירה לשי' עגנון בקאמר. שבה הצטיין **אילן דר**. אך ההצגה הטובה ביותר השנה היתה בלי ספק האב לאור גוסט סטרינברג בהבימה, שבה הגיע **יופי פולק** להישג אישי גדול, עד כי המבקר-הבלתי-רגשני **מיכאל הנדלזליץ** כתב בהתרגשות שזוהי ההצגה הטובה ביותר שראה בימי חייו.

ספורט

ג'ונסון: סמים וקירקס



ברומא העתיקה הסיתו הקיסרים את דעת נתיניהם מצרותיהם על-ידי אספקת "פאנס אל קירקנסיס". התירגום המקובל הוא "לחם ושעשועים", אך הכוונה היתה לשעשועי הקירקס הרומאי, שהיה זירת-ספורט.

בישראל של אבטלה ואינתיפאדה, הספורט ממלא תפקיד דומה. הוא מסיח את דעת המונונים. הספורט האמיתי שנועד לספורטאים, הידלדל לעומת ספורט-הראווה, שבו פעילות הקהל מצטמצמת בפיצוח גרעינים ובשתיית בירה. באווירה זו הפכו הספורטאים לברדרנים, והם מעוניינים יור כנסף מאשר כבדורים. בשוק-הספורט פרחו עיסקי המיליארדים. ספורטאים נקנו, נמכרו ומכרו את עצמם, בארץ ובחול. החלל **באלי ארזנה** וכלה **באורי מלמיליאן**, הכל נשקל בכסף.

לא היתה זאת תופעה ישראלית בלבדית. האולימפיאדה של סיאול, בראשית תשמ"ט, עמדה בסימן השיג העל-אנושי של הרץ הקנדי השחור, **בן ג'ונסון** — הישג שהופך כאשר התגלה כי ג'ונסון השתמש בסמים כדי להגביר את כושרו. הוא נפל כנדרע מאיגרא רמא לבירא עמיקתא — קורבן עליון לתהליך שהפך את הספורטאי לסחורה בשוק. התרומה היחידה של ישראל לאולימפיאדה היתה השערך ריה שקמה מפני ששני שייטים השתתפו במירוץ או באימון ביום-הכיפורים.

אמנות

אביבה אורי: התאבדות



ציון צמיר, תולס הוח

את גורל האמנות הישראלית בתשמ"ט מסמלת הציירת והרשמת **אביבה אורי**. מותה בטרם עת (בת 60 או 62), בשל מצוקתה הנפשית והחומרית, מהווה סמל לעליבותה של האמנית גות הישראלית, בשל חוסר ההתייחסות אליה מצד המימסד. היא התאבדה.

הצברית לידת צפת הגיעה ברשומיה-ציוריה לדרגה שהרי רה של פיוטיות והתעלות רוחנית, כשם שבחיה פרשה מכל חייחברה וממהירוץ להישגיות. אותה עניינו רק שני דברים: **דוד הנדרלר**, בעלה ומורה, והציור. לא הטריר אותה שהיא גרה בדירה עלובה של חדר וחצי. תנאים כלכליים לא הטרירו אותה לפזו סכין עיתונאים ועסקנים, כדי לקדם את מצבה הכלכלי.

ליד גופתה ועקו המספידים שהתאבדה בגלל מצבה הטררא גי. מה שמעורר את השאלה: אם ידעו על מצבה, מרוע לא עשו כלום למענה? האם מותה היה רק סיבה להתנגח עם מנהל המוסיאון, **מאירק שפם**, שנתן גם הוא כסד התכחשות המימסד לצורכי האמנות?

אמנות ישראל היתה בתשמ"ט בשפל. לא משום שאין אמנים טובים ורציניים, אלא בגלל התעלמות השילטון מהתחייבותו לתמוך ולעודד יצירת אמנות פלסטית טובה. הרב בולט כחסרונו של חוק שיפטור רוכשי יצירות-אמנות ממס' ההכנסה — דבר הקיים במדינות מתקונות. ציירים כבר אינם סובלים מרעב בעולם.

אשה

לינהוף: נשים בשחור



אלה זסה, תולס הוח

במשך כל השנה נראה המחזה הזה בערי ישראל: קבוצה קטנה של נשים, כולו לבושות בשחור, קיימו בכיכר מרכזית הפגנה שבועית שקטה נגד פעולות-הדיכוי בשטחים הכבושים.

עוברים-זושים שנאו אותן. הנשים-בשחור, כפי שנקראו כפי כל, איפשרו לגברים רבים לבטא בעת ובקונה אחת את שתי הנימות הגזעניות: שינאת-הערבים ושינאת-הנשים. הם גירפו את הנשים, המטירו עליהן דיכר-נסות ועלבונות מייניים, ירקו לעברן, ופה ושם גם היכו אותן. אולם הנשים-בשחור הופיעו שוב בשבוע הבא, שקטות, סובלות ומחויקות-מעמד.

את הנשים האלה סימלה **אירנה לוינהוף**, עולה מציילה שהיתה עצורה שם ועברה יסורים קשים בידי הרודנים הצנאיים כשמאלנית יהודיה. גם בעלה היה שם במעצר. ואילו ההינוך שנתנו לבנם עמית גרם לו לנסר לשרת בשטחים הכבושים. הוא הלך שוב ושוב לכלא.

במערכת הפוליטית לא היתה זאת שנה טובה לנשים. ממשלת-האחדות-הלאומית החדשה לא כללה אף אשה אחת — תופעה שאין לה עוד אח רוע בממשלה כלשהי בארצות-התרבות המוקרטיות. דבריה-התחדדות של ראשי שתי המפלגות הגדולות העידו על עצמם. גם בתוך המפלגות נעצרה התקדמות הנשים.

האשה שהגיעה השנה לדרגה הבכירה ביותר היתה פרקליטת-המדינה החדשה, **דורית בייניש**. מבקרת-המדינה, **מרים בן-ספור**, גם היא אשה בכירה, הטילה את מוראה על המנגנון הציבורי, יותר מקודמיה הגברים.

גבר

בן-אמוץ: מבט ישיר



ציון צמיר, תולס הוח

אחד הרגעים הגדולים של השנה היה אישי ביותר. דן **בן-אמוץ**, המוריסט, סופר ועיתונאי, אדם שבמשך דור היה סמל לרוח הישראלית הצברית, כינס את ירדיו במסכת-רעים, שבה הודיע להם על מחלתו האנושה, ונפרד מהם בעודו כמלוא כושרו ויכולתו.

במסיבה זו, שהפכה נחלת המדינה כולה, שבר בן-אמוץ מוסכמות רבות: שלא לדבר על מחלת-הסרטן, שלא לדבר על המוות, שלא להתמודד בפריסה עם הפחדים הקיומיים. בן-אמוץ נהג כאומץ-לב בלתי-רגיל. הוא רצה לדעת בכי רור את מצבו. אחרי שרופאיו קבעו, באותה מסיבה, שתחיות החיים שלו היא שמונה חודשים, לקה בן-אמוץ באירוע מוחי, שממנו החלים חלקית ככוחות על-אנושיים. המופת האישי שלו עוד לנשים ולגברים, העומרים מול אימת-הסרטן, להתמודד עם גורלם ולהישיר מבט אל המוות.